

АЙМАКТЫН ЭКОНОМИКАЛЫК ПОТЕНЦИАЛЫН ЖОГОРУЛАТУУ
СИСТЕМАСЫНДА ЧАКАН ЖАНА ОРТО БИЗНЕСТИ ӨНҮКТҮРҮҮ МЕХАНИЗМИН
ӨРКҮНДӨТҮҮ

*Джуманазарова Апел Абдувалиевна улук окутуучу, dzumanazarovaapel@gmail.com
Б.Осмонов ат. ЖАМУ ТИПФ,
Таш-Көмүр шаары Кыргыз Республикасы*

Аннотация: Макалада чакан жана орто бизнестин потенциалын айрым жеке көрсөткүчтөр менен мүнөздөлүүчү операциялык (А), финансылык (В), жана инвестициялык (С) потенциалдарга бөлүү методикасы сунушталган. Чакан жана орто бизнестин потенциалын өнүктүрүүнүн комплекстүү модели сунушталды, ал чакан, орто жана ири бизнести стратегиялык интеграциялоонун максатка ылайыктуулугун баалоо алгоритмин камтыйт.

Негизги сөздөр: чакан жана орто бизнес, чакан жана орто бизнестин мүмкүнчүлүктөрүн баалоо, чакан жана орто бизнести колдоо, чакан, орто жана ири бизнести интеграциялоо, аймактык экономикалык система.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО
БИЗНЕСА В СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА
РЕГИОНА

*Джуманазарова Апел Абдувалиевна старший преподаватель, dzumanazarovaapel@gmail.com
ТИПФ ЖАГУ им. Б.Осмонова,
г. Таш-Кумыр Кыргызская Республика*

Аннотация: В статье предложена методика разграничения потенциала малого и среднего бизнеса на операционный (А), финансовый (В), и инвестиционный (С) потенциалы, характеризующиеся отдельными частными показателями. Предложена комплексная модель развития потенциала малого и среднего бизнеса, которая включает алгоритм оценки целесообразности стратегической интеграции малого, среднего и крупного бизнеса.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, оценка потенциала малого и среднего бизнеса, поддержка малого и среднего бизнеса, интеграция малого, среднего и крупного бизнеса, региональная экономическая система.

IMPROVEMENT OF THE MECHANISM OF DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM
BUSINESS IN RAISING THE ECONOMIC POTENTIAL OF THE REGION

*Dzumanazarova Apel Abduvalievna
dzumanazarovaapel@gmail.com
TIPF JASU named after B.Osmonov,
Tash-Kumyr city, Kyrgyz Republic*

Abstract. In the article the technique of differentiation potential of small and medium business operational (a) financial (B), and investment (C) potentials, characterized by a separate private performance. The proposed integrated model of development potential of small and medium-sized businesses, which includes algorithm of the assessment of whether the strategic integration of small, medium and large businesses.

Keywords: small and medium business, assessment of potential of small and medium business, support of small and average business, the integration of small, medium and large businesses, the regional economic system.

Аймактын экономикалык өнүгүүсүнүн негизги шарты чакан, орто жана ири бизнестин натыйжалуу өз ара аракеттенүүсү болуп саналат. Мындай өз ара аракеттешүү чакан жана орто бизнестин да, ири бизнестин да өсүшү жана өнүгүшү үчүн зарыл шарт болуп эсептелинет.

Бул бизнестин ири деңгээли үчүн мүмкүн болбогон нуктарды натыйжалуу ээлей ала турган жана ошону менен кеңейтилген технологиялык чынжырларга катыша ала турган чакан жана орто ишканалардын субъекттеринин өзгөчөлүгүнө байланыштуу болот.

Бирок, жүгүртүүлөрдүн деңгээли жана мүмкүнчүлүктөрү, чакан жана орто бизнестеги рыноктун негизги сегменттерин көзөмөлдөгөн жана бааларды жаздырган ири бизнес өкүлдөрү белгилеген ар кандай шарттарга көз каранды болот.

Ушуга байланыштуу чакан жана орто бизнес ишканаларын колдоо маселеси өзгөчө актуалдуулукка ээ болууда, бул алардын ички потенциалына көңүл бурууну талап кылат. [1].

Чакан жана орто ишканалардын ички потенциалы операциялык, инвестициялык жана финансылык иштин мүмкүнчүлүктөрүн түзөт, алар жеке көрсөткүчтөрдө чагылдырылат, алардын суммасы чакан жана орто ишкердиктин субъекттеринин жыйынды потенциалын аныктайт.

Чакан жана орто бизнестин субъекттеринин ички операциялык потенциалынын көрсөткүчү (1) формула менен эсептелет.

$$A = \sum (A_1, A_2, A_3) \quad (1)$$

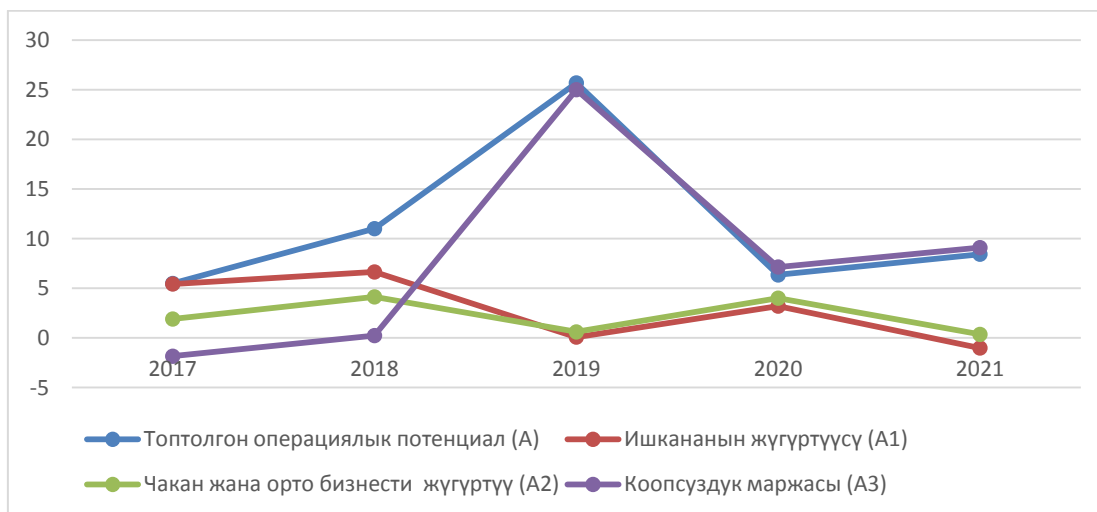
A-аймактагы чакан жана орто бизнестин жалпы операциялык потенциалы;

A1-чакан жана орто бизнес ишканаларынын жүгүртүлүшү;

A2- иштеген чакан жана орто бизнестин жүгүртүү

A3-чакан жана орто бизнестин коопсуздук чеги.

Чакан жана орто бизнестин ички потенциалын баалоонун сунушталган системасынын практикалык маанисин аныктоо үчүн биз Жалал- Абад областы боюнча ЧОИнин операциялык потенциалынын абалына баа бердик (1-сүрөт).

1-сүрөт. 2017-2021-жж боюнча чакан жана орто ишканалардын ишкерлик субъекттеринин ишмердигинин операциялык потенциалын баалоо.*

Графиктен көрүнүп тургандай, 2017-жылы чакан жана орто ишканалардын субъекттеринин бекемдик запасынын көрсөткүчүнүн кескин жогорулашы менен байланышкан жалпы операциялык потенциалды өнүктүрүүнүн оң динамикасы бар.

Чакан жана орто ишкердиктин субъекттеринин инвестициялык потенциалы 2чи формула боюнча эсептелет.

$$C = \sum (C_1, C_2, C_3) \quad (2)$$

C-чакан жана орто бизнестин жалпы финансылык потенциалы;

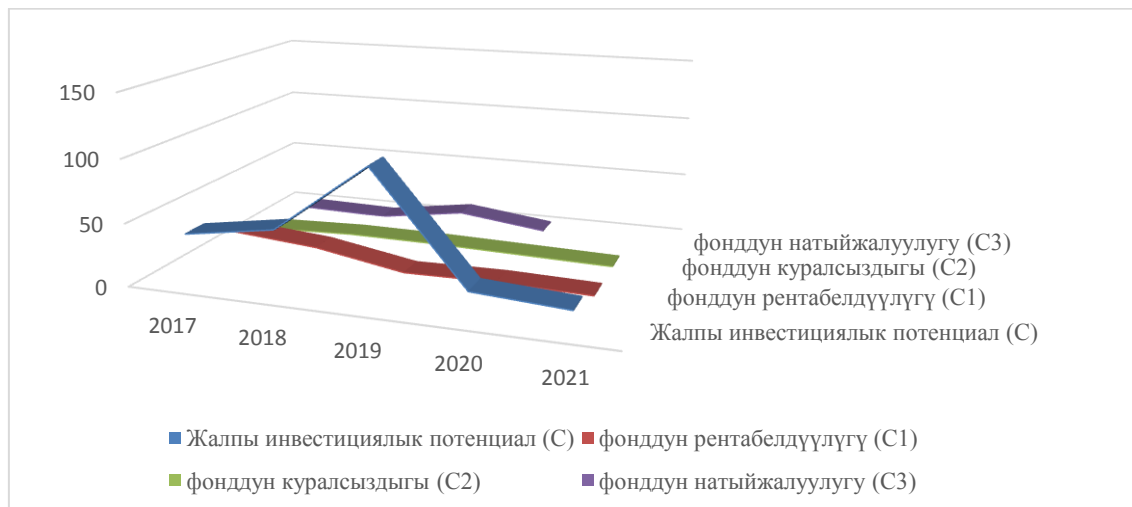
C1-чакан жана орто бизнестин фондорентабелдүүлүгү;

C2-чакан жана орто бизнестин фонддук жабдуу;

C3-чакан жана орто бизнес фонду;

Инвестициялык потенциал уюмдардын узак мөөнөттүү активдеринин абалы жана алардын инновациялык ишинин натыйжалуулугу менен мүнөздөлөт. Инвестициялык потенциалдын көрсөткүчтөрү боюнча чакан жана орто ишканалардын узак мөөнөттүү өсүш тенденциясын аныктоого болот.

Чакан жана орто ишканалардын инвестициялык потенциалын баалоонун натыйжалары 2-сүрөттө көрсөтүлгөн.

2-сүрөт. 2017-2021-жж. КР боюнча чакан жана орто ишканалардын инвестициялык дараметин баалоо.*

Графикке ылайык, биз региондогу чарбакер субъектилеринин фондорентабелдүүлүк жана фонддук жабдылышынын көрсөткүчтөрүнө таасир этүүнүн актуалдуулугун көрүп жатабыз.

Чакан жана орто ишканалардын инвестициялык потенциалы Региондун экономикасын узак мөөнөттүү өнүктүрүү жана анын чогуу алгандагы потенциалы жагынан маанилүү. Мында, эсептөө көрсөткүчү төмөнкү 3-формулада берилген чакан жана орто ишканалардын жыйынды потенциалынын көрсөткүчтөрү максатка ылайыктуу.

$$SM = \sum (A, B, C) \quad (3)$$

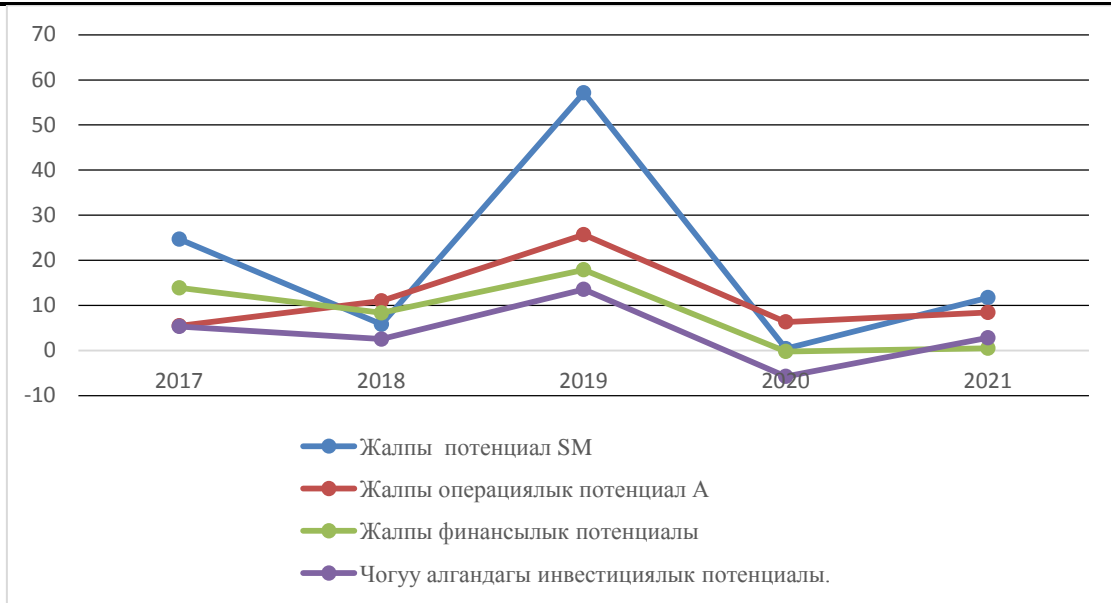
SM - региондогу чакан жана орто бизнестин жалпы экономикалык потенциалы;

A - чакан жана орто бизнестин жалпы операциялык потенциалы;

B - чакан жана орто бизнестин жалпы финансылык потенциалы

C - чакан жана орто бизнестин чогуу алгандагы инвестициялык потенциалы.

Кыргыз Республикасынын чакан жана орто бизнесинин жалпы экономикалык потенциалын баалоо боюнча алынган маалыматтар 3-сүрөттө келтирилген.

3-сүрөт. 2017-2021-жж боюнча чакан жана орто ишканалардын жалпы дараметин баалоо. *

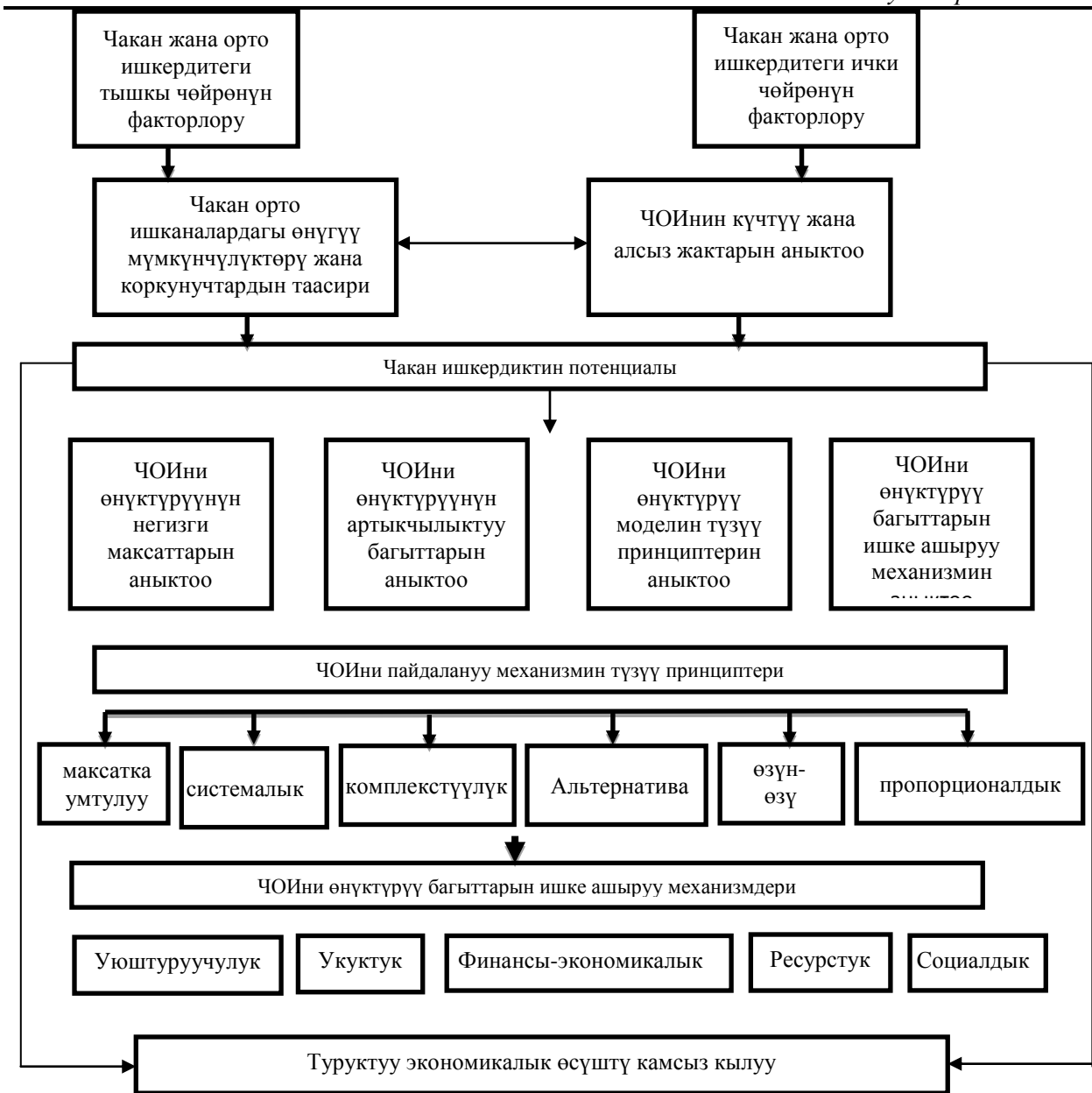
Графиктен көрүнүп тургандай, региондун жыйынды экономикалык потенциалынын көрсөткүчүнүн өнүгүү тенденциясын аныктоодо Жогорку маани операциялык компоненттин динамикасын ээлейт. Бул учурда, 2020-жылы кескин төмөндөшү бардык негизги индикаторлор, жалпы динамика таасирин тийгизген.

Ушуга байланыштуу, биздин оюбузча, чакан жана орто бизнести колдоо региондун экономикалык потенциалын жогорулатууну эске алуу менен узак мөөнөттүү жана ыкчам колдоо чараларына айырмаланышы керек.

Узак мөөнөттүү колдоо чаралары, биздин оюбузча, технологиялык процессти өркүндөтүү, өндүрүштүк мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү жана продукциялардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн ассортименти үчүн пайдаланылышы мүмкүн болгон негизги фонддорду, илимий-изилдөө жана материалдык эмес активдердин ар кандай түрлөрүн камтыган чакан жана орто ишканалардын инвестициялык ишмердүүлүгүнө карата колдонулушу керек.

Ыкчам колдоо чараларынын мүнөздүү өзгөчөлүгү өндүрүш процессине жана экономикалык системанын бардык субъекттеринин операциялык ишине топтолуу болуп саналат. Биздин оюбузча, чакан жана орто ишканалар секторун региондун өндүрүштүк жана финансылык потенциалын жогорулатуунун негизги фактору катары кароодо анын Операциялык жана финансылык ишин колдоо чараларын өркүндөтүү талап кылынат. Чакан жана орто ишканалардын иштешинин бул багыттары учурдагы активдерди камтыйт.

Бирок, дифференцияланган колдоону чакан жана орто бизнести өнүктүрүүнүн зарыл компоненттерин толук чагылдыра албайт. Ушуга байланыштуу, биздин оюбузча, региондун экономикалык потенциалын жогорулатуунун концептуалдык моделин иштеп чыгуу максатка ылайыктуу (4-Сүрөт).

4-сүрөт. ЧОБ потенциалын өнүктүрүүнүн комплекстүү модели*

4-сүрөттө көрүнүп тургандай, негизги мааниси субъекттеринин жана алардын мүмкүнчүлүктөрүнүн ишинин абалына таасир эткен чакан жана орто бизнестин тышкы жана ички чөйрөнүн жагдайлары болуп саналат. Концепциянын башкы максаты туруктуу өсүштү камсыз кылуу, бул бизнестин операциялык ишмердүүлүгүнүн коопсуздук маржасынын көрсөткүчтөрүндө, ошондой эле финансылык камсыздоонун индикаторлорунда да чагылдырылат.

Мында чакан жана орто бизнестин ири бизнес менен ар кандай интеграциялык түзүмдөргө киргизүү процесси маанилүү ролду ээлейт.

Биз өз ара аракеттенүүнүн мындай формаларын түзүүнүн жана андан ары өнүктүрүүнүн негизги аспектилери чагылдырган чакан, орто жана ири бизнестин интеграциясын баалоо системасын сунуш кылдык (5-сүрөт).

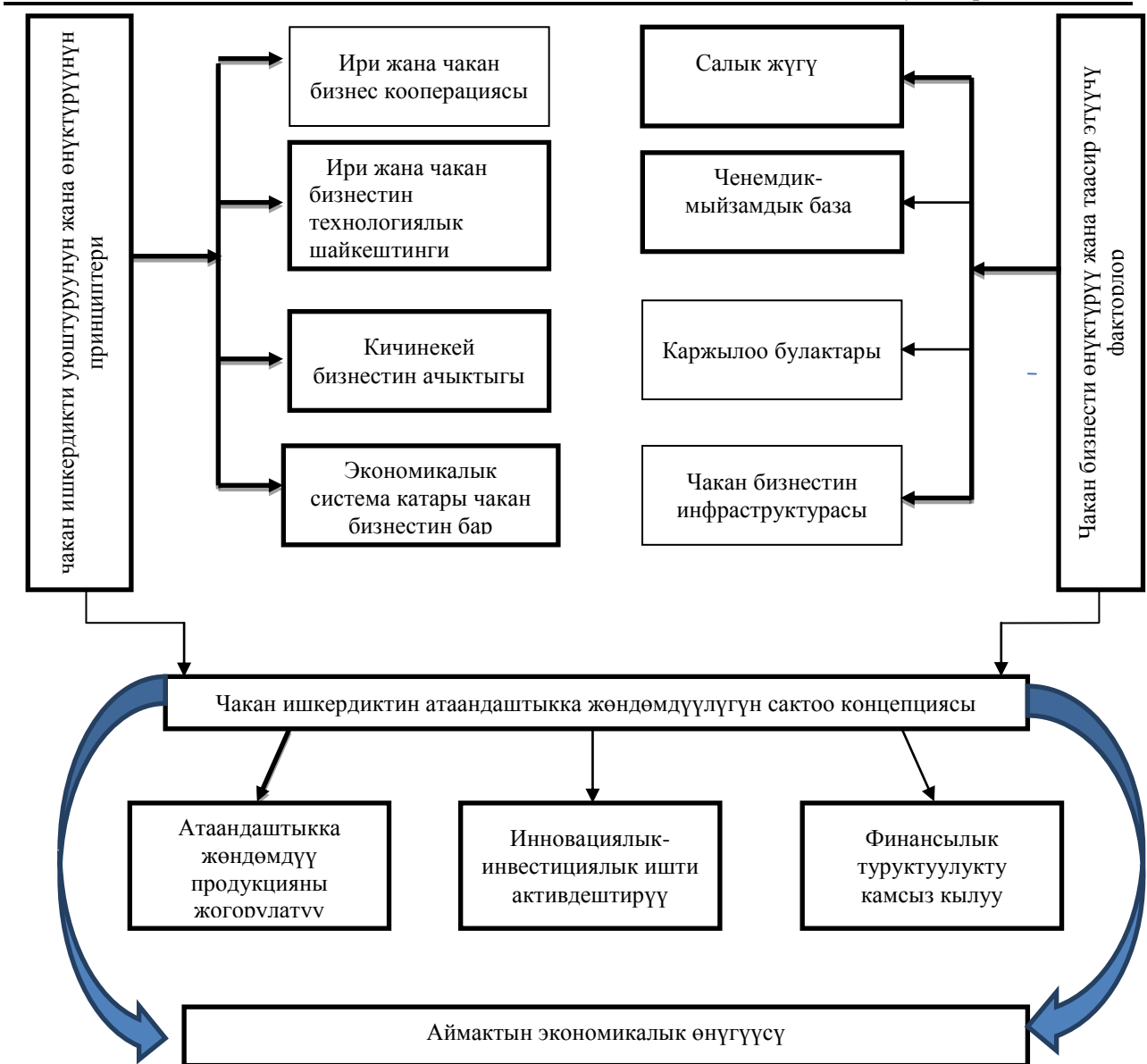

5-сүрөт. Региондогу чакан жана орто бизнести жана ири бизнести интеграциялоону баалоо методикасы*

Сүрөттөн көрүнүп тургандай, сунушталган алгоритм интеграциянын максаттарын жана милдеттерин түзүүдөн баштап, өз ара аракеттенүүнүн аяктаган эффекттин баалоого чейинки параметрлерди камтыган бир катар этаптарды камтыйт.

Интеграцияны баалоонун максаттарын, негизги критерийлерин, ишканаларды тандоо системасын, мындай өз ара аракеттенүүнүн экономикалык максатка ылайыктуулугун эсептөөнү, кызматташуунун формасын аныктоону, ошондой эле тобокелдиктерди жана биргелешип иштөөнүн акыркы натыйжасын баалоону камтыган Алгоритм интеграциялык структуралардын айрым түрлөрүн түзүүдө негизги параметрлерди (жүгүртүү, кирешелүүлүк, бекемдик запасы, туруктуулук) карап чыгуу аркылуу ЧОИнин операциялык, финансылык жана инвестициялык ишин колдоо маселесин чечүүгө мүмкүндүк берет.

Мындан тышкары, региондо чакан жана орто бизнестин субъекттеринин ички потенциалын колдоого жана өнүктүрүүгө мүмкүндүк берүүчү интеграциялык структураларды түзүүнүн, чакан ишкердиктин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнүн концепциясы сунушталган (6-сүрөт).

6-сүрөт. Чакан ишкерликтин атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн колдоо концепциясын түзүү механизми*

Сүрөттө ылайык, концепция блоктор менен мүнөздөлөт: чакан жана орто бизнести уюштуруу жана өнүктүрүү; чакан жана орто бизнести колдоого таасир этүүчү факторлор. Бул блоктордун алкагында негизги параметрлер катары ири жана чакан бизнестин кооперациясы, чакан жана орто бизнестин ачыктыгы, экономикалык система катары чакан жана орто ишканалардын болушунун натыйжалуулугу, салыктык, ченемдик-мыйзамдык, финансылык, ошондой эле инфраструктуралык камсыздалышынын параметрлери чыгат.

Ошентип, биз чакан жана орто бизнестин ички потенциалын баалоо системасын сунуштадык, Жалал- Абад областы боюнча көрсөткүчтөрдү эсептеп чыктык.

Алынган жыйынтыктардын негизинде чакан жана орто бизнести колдоо чараларын узак мөөнөттүү жана ыкчам колдоо чараларына дифференциациялоо сунушталды.

Аймактын жыйынды экономикалык потенциалын жогорулатуу, ошондой эле чакан жана орто бизнестин субъектеринин операциялык, финансылык жана инвестициялык ишин өнүктүрүү маселелерин чечүү зарылдыгына ылайык чакан, орто жана ири бизнестин интеграциясын стратегиялык баалоонун алгоритми да сунушталган.

Сунушталган алгоритмди жана колдоо чараларын дифференциалоону улантууда интеграциялык түзүмдөрдүн алкагында региондогу чакан жана орто ишканалардын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн колдоонун концептуалдык модели берилген.

Адабияттар:

1. www.stat.kg
2. **Эргешбаев У. Ж.** – Современная внешняя трудовая миграция населения Кыргызстана и ее социально-экономические последствия // Миграционный мост между Центральной Азией и Россией: материалы международного симпозиума. — Москва: ИСПИ РАН, 2014. – С. 184–189.
3. **Туркбаев, А.Б.** Инвестиционная деятельность предприятий малого бизнеса [Текст] / А.Б.Туркбаев, А.Б.Торогелдиева // Проблемы экономики, организации и управления в России мире: материалы 10 международной научно-практической конференции. - Прага, 2015. –С. 155-160.
4. **Вахрушина М. А.** Учет на предприятиях малого бизнеса: Учебное пособие / М.А. Вахрушина, Л.В. Пашкова. - 2-е изд., перераб. и доп. - Москва: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2010. - 381 с.: 60x90 1/16.